

דברי תורה

פרשת דברים - חזון תשפ"ה

גליון תקד

פרנס החודש

- לזכרון עולם בהיכל ה' -

הגליון מוקדש לזכר נשמת הרבני הנכבד והמפואר, בונה ומקים עולמות של תורה ודעה צדקה וחסד, פור מזהו לכל דבר שבקדושה, נפשו קשורה בנפש צדיק איתן אדוניו כ"ק רבינו הגדול ז"ע ולמענו מסר כל לבו וכל אשר לו, ה"ה

הרה"ח מוהר"ר יקותיאל ראזנער ז"ל

בן הנדיב המפורסם הרה"ח מוהר"ר שלמה יחיאל מיכל ז"ל

ראש הקהל דקהל יראי ה' קארלסבורג

נלב"ע ר"ח אב תשפ"א לפ"ק לדאבון לב כל מכיריו. נ.צ.ב.ה.

יהו רצון שיהי למליץ טוב בעד המשפחה היקרה, ויזכר להמשיך בדרכיו המפוארים, ושיעלילו בעסקיהם בכל הענינים, עם סיועא דשמיא מרובח מתוך אושר ועושר, זכות מעשי צדקה וחסד שרוד בעולם הזה יעמוד לו לזכות עולם, עדי נזכה שירחם ה' על עמו ועל נחלתו ויתנים אבלי ציון וירושלים בישועתו של ישראל בביתא נוא"צ בב"א.

דברי הכתבים

דברי תורה - תשובות - בירורי הלכה - מכתבים - הסכמות - המלצות

שנכתבו ונרשמו בכת"ק של כ"ק רבינו הגאב"ד זצוק"ל

. קיז .

רשימת כת"י בטעם שבתשעה באב אין אומרים תחנון ובפורים אחד דעה אומרים תחנון

ב"ה

עט"ב תש"ע

לכאורה הדבר פלא דבט"ב לא לומר תחינה (שו"ע או"ח סי' תקנ"ט ס"ד), ובפורים יאמר תחינה (עי' טור או"ח סי' תרצ"ג בשם רב עמרם גאון, אף דלא קי"ל הכי).

והנראה בזה משום

דענין פורים שהי' גזירה

להשמיד ולהרוג, זה

הנס אנו צריכין בכל

זמן ועידן, המשך בעמ' ב'

פרנס השבוע

- לזכרון עולם -

לזכרון עולם האשה החשובה

מרת חוה פעסיל ב"ד אברהם יקותיאל ע"ה

נפטרה ביום ב' אב תשפ"ה

נתנת ע"י נכדה הרבני החסיד הנדיב המפורסם הרה"ח

מוה"ר ר' שרגא צבי פישמאן ז"ל

יהו רצון שיהי למליץ טוב בעד המשפחה היקרה, ויזכר להמשיך בדרכיו המפוארים, עדי נזכה לביאת משיח צדקתו בב"א.

נא שלא לציין בהגליון בעשת התפלה וקריאת התורה וחזרת הש"ץ כמבואר בשו"ע

דברות קודש מאת כ"ק מרן רבינו הגאב"ד זצוק"ל

המפרשים על שאמרו בלשון הווה זוכה ורואה, דיזכה ויראה הו"ל למימר.

הענין בזה, הדנה עומדים אנו בזמן קשה שצריך להתאבל על חורבן ירושלים וחורבן בית אלקים, אבל עוד צריך לקונן ולהתאבל על גלות השכינה המתפשלת באפרים ברוב צערה, וכבר אמרו חז"ל במדרש איכה (פרשה א) דבכל מקום שגלו ישראל גלתה שכינה עמהם, גלתה סנהדרין גלתה שכינה עמהם, גלו תשב"ר גלתה שכינה עמהם וכי'.

נמצאנו שבכל קינה ואבל על גלותינו יש לנו לקונן ולהתאבל הרבה גם על שכינתא בגלותא ברוב צערה וייסוריה. וכל מי ששם לבו לעיין בצער השכינה ומשתתף בצערותה, נמצא מתקרב ומתחבר עם השכינה הק', וכך היא סגולתה שכל מי שמתקרב ומתחבר עם השכינה זוכה ורואה כבר עתה בשמחתה. וזהו שאמרו כל המתאבל על ירושלים ומשתתף בצער השכינה, זוכה ורואה כבר מעתה בשמחתה של ירושלים ובקדושתה של בית המקדש, ומרגיש בנפשו אורות הקודש הנשפעים בשמחה דלעתיד, כדכתיב שמחו את ירושלים וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוב כל המתאבלים עליה. השי"ת יעזור שנזכה לראות במהרה בשמחתה של ירושלים או"א.

איתא בספח"ק ששבת זו שבת חזון ערב ת"ב, הוא השבת הגדול מכל שבתות השנה, ויש להבין הענין.

ואפשר, בהקדם מה שקורים לשבת קודם הפסח 'שבת הגדול', דשבת קודם הפסח היה השבת האחרון שבו היו ישראל בגלות מצרים, וכל יום השבת היו יושבים ומצפים בבטחון גמור ובאמונת אומן לעת הופעת השי"ת בגלוי שכינה ובאור גדול לגאלם ממצר מצרים, ולקרבם אל מתן תורה, וע"ש אמונה ובטחון גדול זה נקראת שבת הגדול.

ואיתא בחז"ל שביום ת"ב הוא יום לידת נשמת משיח גואלם של ישראל, ונמצא דשבת זו שקודם ת"ב הוא השבת האחרון שישאר יושבים בגלות ה", ע"כ כל יום השבת בציונותינו ציפינו באמונה ובבטחון גדול, לעת הפציע אור הגאולה בביאת משיח בן דוד במהרה בימינו. וכשבת הגדול דקודם גאולה מצרים, כן שבת הגדול דקודם גאולה העתידה, נתגדל ונתקדש באמונה שלימה הדנה זה עומד אחר כותלינו, מדגל על ההרים ומקפץ על הגבעות הנה זה בא לגאלינו ולהושיענו. וע"כ שבת קודש זו השבת הגדול מכל שבתות השנה, שהוא השבת קודם לידת משיח בן דוד שבא לגאלינו מאורך גלותינו, וישראל מתחזקים באמונה גדולה בביאת משיח בן דוד.

בפרט בשנה זו, שת"ב חל ביום השבת עצמו, הזמן גרמא להיושע בישועת עולמים, ואנו בבטחוננו ובאמונתנו, שקול דודי הנה זה בא לגאלינו ולפדות נפשינו מעול הגלות, ולבנות בית הבחירה בבנין ירושלים, ואור חדש על ציון תאיר במהרה אמן.

אלה הדברים אשר דבר משה אל כל ישראל בעבר הירדן במדבר בערבה מול סוף וגו'. וברש"י לפי שהן דברי תוכחות ומנה כאן כל המקומות שהכעיסו לפני המקום בהן, לפיכך סתם את הדברים והזכירם ברמז מפני כבודן של ישראל.

במדרש (דר"ר פרשה א) אלה הדברים זש"ה (משלי כח) מוכיח אדם אחרי חן ימצא ממחליק לשון, ר' פנחס בשם רבי חמא בר חנינא אמר מוכיח זה משה, אדם אלו ישראל שנא' (יהזקאל לה) ואתן צאני צאן מרעיתי אדם אתם, מהו אחרי, אמר הקדוש ברוך הוא בשביל להביאן, אחרי חן ימצא זה משה דכתיב (שמות לג) וגם מצאת חן בעיני, ממחליק לשון זה בלעם שהחליק בנבואותיו וגבה לבם ונפלו בשיטים, וצ"ב כונת המדרש.

ונראה לומר, ומתחילה יש להבין איך הוכיח משה את ישראל והזכיר להם את חטאתם אשר חטאו והא אמרו חז"ל שאסור להזכיר לבע"ת את החטאים שעבר עליהם. אלא הענין הוא דבוודאי מצות הוכחה מצוה עשה מן התורה הוא כדכתיב (ויקרא יט יז) הוכח תוכיח את עמיתך, אלא שחילוק גדול יש האין מוכיחין את האדם, דאם מוכיח את החוטא כבעס וע"מ לקנטר וכו', ע"ז כבר אמר הרמב"ם (הלכות תשובה פ"ז ה"ח) "חוטא גמור הוא לומר לבעל תשובה זכור מעשיך הראשונים או להזכיר לפניו כדי לביישו, או להזכיר דברים וענינים הדומין להם כדי להזכירו מה עשה, הכל אסור ומוזהר עליו בכלל הוגיית דברים שהזהירה תורה עליה שנאמר ולא תנו איש את עמיתו". אבל אם מוכיח את האדם בלשון המועיל ע"מ שיחדל מחטאו וישוב בתשובה, אדרבה לחוב גדול ולמצוה רבה יחשב כדכתיב הוכיח תוכיח את עמיתך.

והנה משה רבינו טרם מותו בא להוכיח את ישראל על כל חטאתם אשר חטאו, למען ישובו בתשובה אל ה' ויחדלו ממעשיהן ולא ישובו אליהם עוד לעולם, וכיון שאין דרגת חטאתם של כל ישראל שווה שיש שחטאו בכח ויש בכח, ע"כ הזכיר להם חטאתם רק ברמזה ובדרך כבוד, שכל אחד יבין הדברים לפי ענינו ודרגתו. וזהו שאמר המדרש מוכיח אדם אחרי חן ימצא זה משה, שכל הוכחתו של משה רבינו היה לש"ש ולתכלית שיחדלו ישראל מחטאתם וישובו אל ה', וזהו 'אחרי חן ימצא', שע"י שעשו ישראל תשובה חזרה חנים בעיני ה'. ממחליק לשון זה בלעם, שבלעם הרשע החליק לשונו והחניף לישראל ואמר להם שאין בהם חטא כלל וכולם טוב, כמ"ש מה טובו אהליך יעקב משכנותיך ישראל, לא הביט עוון ביעקב ולא ראה עמל בישראל, וכ"ז עשה כדי שיונח להם במעשיהם ולא יתעוררו לחזור בתשובה, וזהו ממחליק לשון זה בלעם, שע"י שלא נתעוררו בתשובה נפלו בשיטים.

במסכת תענית (ל ע"ב), שמחו את ירושלים וגילו בה כל אהביה שישו אתה משוב כל המתאבלים עליה (ישעיהו יט י). מכאן אמרו כל המתאבל על ירושלים זוכה ורואה בשמחתה, ושאינו מתאבל על ירושלים אינו רואה בשמחתה. וכבר תמחו

דבר התשובה

שו"ת בע"פ משלחנו של כ"ק מרן רבינו הגאב"ד זצוק"ל

תקצו. שאלה: אם מותר לעיין בסיפורי צדיקים בבית הכסא.

תשובה: ראוי למנוע, כי הרבה פעמים מעורב בהם דברי תורה, שאסור אפילו להרהר בביה"כ.

תקצו. שאלה: מצינו חומר בנדרים אע"פ שמקיים את נדרו, אם בכלל זה מי שאומר 'אני מבטיח לך דבר זה' כדי לאמת ולחזק את דבריו, שימנוע מלדבר כן אע"פ שיוודע שכן הוא לפי האמת.

תשובה: אינו אלא כפליטת פה לבד לחזק דבריו, מ"מ שומר פיו ולשונו שומר מצרת נפשו, וידקדק שלא לדבר כן בסתם.

ביאורים ובירורים מבני הגה"צ אבד"ק בית יחזקאל שליט"א

המשך דבר הכתבים

ובכל דור ודור שעומדים עלינו לכלותינו ורק הקב"ה מצילנו מידם, ויש בזה צורך להתפלל תמיד כל זמן גלותינו [וכמ"ש רב עמרם גאון, הובא בטור שם].

משא"כ חורבן ביהמ"ק, זה לא יהי' כבר, שכבר חרבו שני בתי המקדשים, ועכשיו אנו מקווים רק לבנות בית השלישי שיהי' נצחית, ודוקא כעת שכבר חרבו יש לנו לקוות לבנות בית השלישי, ואנו מקווים למועד הזה כי עת לחננה כי בא מועד.

אעשה או לא אעשה דבר זה, אבל אין דעתם לשבועה, משום הכי כתבו ההגמ" [הרמ"א] דהוי כנדרי זריזין, ולא נדרי זריזין ממש אלא שבועת זריזין, דשבועת זריזין בעי התרה, לדעת הרמב"ר וכדרייק הכ"מ מדבריו (בפרי"ג דשבעות דין ה) וכו"פ השו"ע (סימן ר"ח סעיף א) עכ"ל.

ובשו"ת פני יצחק (ח"א י"ד סימן ה, להרי"א אבולעפא) כתב, דכשאני לעצמי מלחא דפשיטא דלשון 'באמת' גרע טפי מלשון 'באמונה' ולא הוי אפילו כנדרי זריזין, והגם שכתב הרב הק' מהרח"ו ז"ל בשער הקדושה, דיש ליהור מלישבע באמת, הנה מלשוננו הטהור שכתב יש ליהור וכו', מורה באצבע דאזהרה שמענו דלא צריך למימר הכי, ומדת חסידות היא זו דוקא, ולא הוי שבועה ממש וכו', ואח"כ כתב, וראיתי להרב זרע אמת דברהיטת לשוננו כתב ד'באמת' הוי שבועה וכו' ואגב שטפ"י כתב כן, דהרב מהרח"ו ז"ל גופי' לא כתב כן, אלא דיש ליהור דוקא, ומשנת חסידים כן, שכל דבריו ז"ל בשער הקדושה הם דבר קבלה ומשנת חסידים כידוע, ועוד שגם הרב זרע אמת אויל ומורה, דלא הוי שבועה ממש כדי לפסולו וכו', והאמת יורה דרכו דלשון 'באמת' לא הוי שבועה כלל, מאחר שרגילות בני אדם ומרגלא בפומיהו דאינשי, למימר ב'אמת' וב'אמונה' כפעם בפעם, לאמת דבריהם ולהצדיק טענתם ואשיגרת לישן הוא זה, אבל אין דעתם לשבועה כלל וכו' ע"כ. ועכ"פ מבואר דסבירא להפני יצחק, דאף לשון 'באמת' דחששו כמה מהקדמונים ללשון שבועה, מ"מ כיון דאינו מכין ושיגרת לישנא הוא זה לאמת דבריו, אין לחוש לשבועה מן הדין, ומשמע דעתו דאין צריך התרה בכה"ג, וא"כ הכי נמי בלשון זה, דלא מובא בפוסקים דהוי לישנא דנדר ושבועה, משמע דהוא רק קיום וחיוזק לאמת דבריו, כמו לשון בטחון שהוא 'פארויכערינגוס', אבל בלשון נדר ושבועה, וכן כתב בשו"ת שבט הלוי (ח"א סימן ר"ח) שדן בלשון שאמר 'אני מבטיח' וז"ל: הנה היות לא ידוע לי באיזה לשון הבטיח להם, כדי לדון עליו אם היה זה מבטיח לחבירו בעלמא, בלי לשון נדר או בלשון נדר וכו' וכלי עיון בהלכות אלו דעתו העני', שגם אם אמר בלשון ודאי הבטחה, אינו רק כמבטיח לעשות טובה לחבירו, שיש צדדים שאפשר לחזור לפעמים ע"כ. והיינו דלשון זה אינו משום נדר, רק קבלה חזקה והשתדלות מרובה, או לאמת ולחזק דבריו.

ועוד יש לצרף לזה, דהרי אפילו נימא דלשון 'אני מבטיח לך' כוונתו לנדר ממש, מ"מ זה הוי בלשון בני אדם כנדר כמשמעות הלשון 'איך זאג דיר צו', אבל אינו לשון שבועה, וא"כ הרי בדרך כלל, כשאומר מבטיח אני לך, הוי נדר בלשון שבועה, דהוי הבטחה על הגביר ואינו על החפצא, ומבואר (סימן ר"ו סעיף ה) שיטת המחבר, דנדר בלשון שבועה, דלא הוי כלום, רק דאח"כ הביא המחבר, ויש מי שאומר דהוי מדין ידות עיי"ש, וגם הביא דברי הרא"ש, המשך בעמ"ד

על הבאת ביכורים לבית ה', א"כ יעלה על הדעת להשתדל בכל עוז להיות פי שניים ברוחו, ולהביא בכורים אף בימות החורף ע"י בישול בבי"ח וכהמצאת החכם הנ"ל, ועי' כפלה התורה"ק באזהרה כפולה, אף שצויתין ראשית בכורי אדמתן תביא בית ה' אלקיך, מ"מ לא תבשל גדי בחלב אמו עבור זה וכו', ויען כי ראה הגאון ז"ל, כי הקריאה במכתבי עתים הביאתו לידי הרהור דב"ת, על כן גרד בעדו שלא לקרות בביה"כ"ס במכתבי עתים ע"כ.

[ומ"מ אין ללמוד ממה שהתירו בניטל, שאין בהם תלמוד תורה, לספר סיפורי צדיקים, וכן היה דעת מרן זצ"ל, ושאר גדולי ישראל, דמה שנגרר לאונסו דרך גורא סברי דלא אסור בזה, ורק לקבוע בהם אסור, אבל במקום שאסור מדינא כל דבר שבקדושה, חמור הדבר שלא להביא עצמו לזה, ומ"מ במקום אחר כתבנו באמת לחלק, דגם בניטל יש למנוע מסיפורי צדיקים שיש בהם חלקי דברי תורה, ורק קורות ימיהם וסיפורי ישועות, שאין בהם דברי תורה והוראה להנהיגה בעבודת השי"ת, בזה מתירין. ולענין אסור תלמוד תורה בט"ב, בת"ב עצמו, לכאורה יש למנוע עצמו מסיפורי צדיקים, שיש למצוא בהם דברי תורה והלכה והנהגה, ומ"מ בערב ת"ב דקיל יותר בכמה דברים, וכמבואר בשו"ת כת"ס (ארי"ה סימן ק"א) לענין לימוד ברכים, וללמוד לצדד, דרברים הרעים, ועיין בדבר הלכה (כאן בגליון) מה שכתב בשם מרן זצ"ל, דנראה דשרי ע"י הרהור, דבזה לא שייך כל כך דישמח לאחר זמן, ובמקום אחר אף בעיין דרברים הרעים, א"כ הכי נמי סיפורי צדיקים, אף דימצא בו דברי תורה, אפשר להקל, דמ"מ לא ימשך מזה שמחה כמו גופי תורה, ומ"מ יש הרבה ללמוד דברים המותרים מעניני אבילות ות"ב, שהן הן גופי תורה].

ב. עיין בשו"ת זרע אמת (ח"ב י"ד סימן צ"ט) דין דברבי הרמ"א (י"ד סימן ר"ח סעיף י) שכתב וז"ל: אותם שרגילים לומר בלשה"ק 'אמונה' אעשה או לא אעשה, אע"פ שהם כנדרי זריזין, מ"מ צריכים התרה ע"כ. דדבריו צ"ע, דכיון דלשון 'אמונה' הוי נדרי זריזין, קשה אמאי צריך התרה, דהרי ק"ל (סימן ר"ב סעיף א) דנדרי זריזין אינם צריכין התרה, ועוד דלכאורה קשה ממני"פ, אם נאמר דלשון אמונה הוי שבועה, א"כ קשה מהיכי יתני לומר דהוי כנדרי זריזין, דמאי שנא משאר לשונות של שבועה, ואם אינו לשון שבועה, קשה אמאי צריך התרה, וכתב, דמה שאפשר לי לומר דהוי כמו ידות של שבועה, דהוא כנשבע באמונתו של הקב"ה, דלא גרע מנשבע 'באמת' דהוי שבועה, כמו שכתב הראשית חכמה (בשער הקדושה פ"ד) וז"ל: וגם יזהר מלהשביע 'באמת', דה' נקרא 'אמת' שנאמר: וה' אלקים אמת, וכן יזהר מלהשביע בחיי נפשי, כי הנפש הוא חלק אלקי ממעל ע"כ. אלא כיון דרגילות בני אדם דמרגלא בפומיהו לשון זה, לומר 'באמונה'

א. וכמבואר (ארי"ה סימן פ"ה) דבביה"כ אסור כל מין הרהור בתורה, ויש להביא בזה דברי הברכ"י (סימן פ"ה אות ד) מהשאלת יעב"ץ (סימן י) וז"ל: אסור לעיין בבית הכסא במשקלי השמות והפעלים של לשון הקדש, כיון דאין דרך להגיע לידעתם על נכון כי אם על פי הכתובים ודאי יבא להרהר במקרא ע"כ. והוסף הברכ"י, דנראה דמכ"ש ממה שכתב הרב הנזכר, הוא שאסור לסדר שם בהרהור, כתב מליצה בלשון תלמוד, דודאי יבא להרהר קצת בסוגיות התלמוד אשר מתוכן הוה מסדר מעשה הכתב. וזה פשוט ע"כ. והיות שהרבה סיפורי צדיקים מעורבים בדברי תורה, יש להיזהר שלא יבוא להרהר בדברי תורה, ורק כשהוא באופן שקורא רק קורות ימיהם וגלגוליהם סבתם, בלי חשש דברי תורה מותר, ושמ בשאלת יעב"ץ כתב וז"ל: ושמעתה על הרמב"ן ז"ל, שהיה מעיין בספרי לשון לעז של חכמי אומה"ע בבית הכסא, כדי שלא להרהר בדברי תורה, וכן היה מנהגו של אבא מארי הגאון [החכם צבי] ז"ל, ואם היה מוצאים היתר בעיון הנ"ל, נ"ל שלא היו עוסקים בהם ע"כ, ובהג"ה מכת"ק: שוב מצאתי דכן הוא בירושלמי דעירובין הביאורו תוס' תענית (ו ע"א), ששמואל לא היה מעיין בחכמת אסטרולוגיא, אלא בשעה שהיה בבית המים ע"כ. ומבואר דעל זה אמרו (ברכות נ"ח ע"ב) אמר שמואל נהירין לי שבילי דשמיא כשבילי דנהרעא. ממה שהיה מעיין בביה"כ"ס, ועיין שם בהעצרות על השאלת יעב"ץ (הוצאה חדשה) מה שהביא בזה ברוחב ידיעותיו, ידידנו הרה"ג הר"י בערגשטיין אב"ד נעבליץ משאר ספרי היעב"ץ בזה, ומדברי המור וקציעה (סימן ש"ו) משמע, שסיפורי מלכי ישראל המסופר ומסודר בס' צמח דוד וספר יחסין, הם נחשבים כספרי קדש ממש, כיון שאין עסקיהם אלא בעניני מקרא ותלמוד, וככה ספר יוסיפון העברי חלקיו הראשונים. ומשמע שם שזה אין לקרות בביה"כ"ס, אבל שאר ספרי קורות הימים שעברו עלינו במשך הדורות, של כלל ישראל כמו שבט יהודה, אין דינם כספרי קדש, וצ"ע עדיין במקום שנזכר שם פסוקים ודברי חז"ל, כי לא התיר שם בפירוש, וכן לא הוזכר בשאלת יעב"ץ (שם) שהוא מדברים המותרים.

ויש להביא מה שמוכח בספר שלחן מלכים (סימן ד') בטעם הצבי אות ו' וז"ל: שמעתי מכ"ק אאמור"ר הגה"צ מה"ו שלום לאנדא זצ"ל, שרבינו הגדול רבי ר' יונתן זי"ע, נהג לקרות מכתבי עתים צייטונגען בביה"כ"ס, כדי להסיח דעתו מדברי תורה, פע"א קרא כי חכם אחד מחכמי אומה"ע, כתב אריכות דברים עד כמה גדול כוחו של בשר וחלב, שניסה לבשל בב"ח, ושפך זה בימי החורף תחת עץ עושה פרי ל' יום זה אחר זה, והתחיל העץ לצייץ צייץ ולהוציא פרי, ועלתה במחשבתו של אותו צדיק, שבוה מוכן הסמיכות בכתוב, ראשית בכורי אדמתך תביא בית ה' אלקיך לא תבשל גדי בחלב אמו, אשר צ"ב ההמשך, ולפי זה א"ש, יען שצויתה התורה"ק

דיני תשעה באב

מנחה אומרים ברכו, יש לפקפק בזה טובא, ומן הראוי לאמרו אחר תפלת שחרית כמו בכל יום, ואם לא אמרו אז יש לצדד טובא שלא לאמרו במנחה.^[טז]

הרהור בדברי תורה הלכה למעשה הנוגע לו

טו. אם נזדמן לפניו דבר הלכה הצריך לו באותו העת, מותר לעיין בה בהרהור אפילו בת"ב עצמו.^[יז]

אמירת תהלים

טז. מותר לומר תהלים בת"ב, אם אמרו דרך תחינה ובקשה.^[יח]

זמן השלמת תפילות ובקשות שחיסרו בשחרית

יז. מה שמשלימין במנחה התפילות והתחינות שחיסרו בשחרית, יכולין להשלימם גם קודם תפילת מנחה, אבל אין להשלימם באמצע סדר תפילת מנחה, אלא אומרם או לפניו דהיינו קודם הקרבנות או לאחריו דהיינו אחר עלינו.^[יט]

אמירת פרשת שמע וקדש לי של תפילין במנחה

יח. מותר לקרות פרשת קריאת שמע ופרשיות של תפילין כשמניחין תפילין במנחה, ואין בזה משום איסור תלמוד תורה.^[כ]

אכילה לנשים במוצאי ת"ב שחל ביום ראשון קודם ששמעו הבדלה

יט. כשחל ת"ב ביום ראשון, והבעל מתאחר לבוא מבית המדרש במוצאי התענית, יכולה האשה לטעום מעט כדי להשיב נפשה קודם שתשמע הבדלה, ומיהו במקום דאפשר בודאי ישתדלו לשמוע הבדלה מאיזה שכן וכדו',^[כא]

טו. דבתפלת מנחה לא שייך כלל פריסת שמע, דהא לא תקנו בו ברכו, וכמו שבודאי אין לומר בתפלת ערבית קדושה אם לא אמרו במנחה, הה"נ אין לומר ברכו בתפלת מנחה אם לא אמרו בשחרית, דין אחד להן לענין אם לא אמרו. ומשרה לעני' גם בת"ב ראוי לאמרו אחר תפלת שחרית כמו בכל יום, דאין זה תלוי באמירת פיטום הקטורת או שיר של יום, ואם לא אמרו בשחרית לא יאמרו במנחה, ובפרט שיש מפקפקין בכלל על עיקר המנהג שאומרים ברכו אחר התפילה באופן שכבר שמעו על הציבור ברכו (עמק התשובה ח"א סימן צא).

יז. דמה יעשה זמ"מ צריך לו הלכה זו כעת, גם בשו"ת חת"ס (אריה סימן קנ) כתב בתוך דבריו שהרהר באיזה דבר הלכה בת"ב עצמו שהיה נצרך לו, [וחל], ביום ט"ב תקע"א החלתי והוצרתי לשנות בערה והרהרתי בדעתי אם ישאלוני התלמידים המפללים בבהמ"ד שבבתי האם יקראוני להעלות אותי לס"ת למנחה בקריאת ויחל מה אשיב להם, עכ"ל, והשיב שם תשובה שלימה הלכה למעשה[[] (עמק התשובה ח"א סימן צא).

יח. אף שיש מפקפקין בזה בת"ב, לעני' היינו כשקורא תהלים בתורת לימוד, אבל לא בתורת תפלה, ובפרט שעל פי רוב אינו מבין מה שאומר (עמק התשובה ח"א סימן קצט).

יט. ולא שכן ביה דין תדיר ושאינו תדיר דקודם שיתחייב להתפלל מנחה קודם, משום דאין באמירתן רק רשות בעלמא ואינו נכנס כלל בסוג תשלום תפילה, אלא תפלה אמיתית של תחינות ובקשות או לימוד, ודאי רשאי לאומנו או ללמוד קודם תפילת מנחה (עמק התשובה ח"א סימן צא).

כו. הואיל והסוד לקרות ק"ש בתפילין הוי מוהריב"ם שחסדו לאמרו דלא הוי בכלל תלמוד תורה, ומה שאמרו דקריאת שמע שלא בזמנה הוי כקורא בתורה, הכונה דאין איסור בדבר לאומרו שלא בזמנה כמו בברכות ק"ש דאסור לאומרם שלא בזמנה, משא"כ קריאת פרשת שמע אין איסור לאמרו לאחר זמנו משום דהוי כקורא בתורה, ומ"מ הכונה הוא לשם קבלת עומ"ש, וממילא לא הוי ממש לימוד התורה, אלא ענין קבלת עומ"ש ועול מצוות, ועל זה לא מצינו איסור בת"ב, וכפי שראינו כן הוא עמא דבר (עמק התשובה ח"א סימן צא). וכן מפורא מהא דא"צ לברך ברכת התורה קודם קריאת שמע, משום דהוי בגדר "קריאה" כמו מנגילה והלל, בלא רגל "לימוד" תורה, ועל אמירת פסוקים בתורה "קריאה" א"צ לברך ברכת התורה (עמק התשובה ח"א סימן יז, ח"א סימן יט - דיני ברכת התורה וקריאת שמע סק"ד).

כא. משום דכל עיקר חובי נשים בהבדלה בספיא קיימא, וע"כ הואיל והנשים השוו עליהם חובה שאינן מבדילות בעצמן כלל, ובזמניהן זה שירדה חולשה לעולם שקשה עליהן התענית בסוף היום ובפרט נשים שדעתן קלות ומצטערות הרבה, עד שיש' דבבג"א אפי' לאותן הפוסקים ודס"ל דנשים חייבות בהבדלה, מעיקר הדין יש להם להתיר לטעום מיד, דלא גרע מקודם התפלה דקיי"ל (אריה סימן טפ סק"ד ר) דמי שאין דעתו מיושבת עליו יכול לטעום מיד קודם התפילה, ובפרט בהבדלה כשי' שיקל לבלום זלמא ימשך באכילתו או התטפנו שטנה, דהלא הבדלה יש לה תשלומים גם למחר (עמק התשובה ח"א סימן מח).

דבר הלכה

פסקי הלכה למעשה מלוקטים מכל ספרי דבי רב כ"ק מרן רבינו זצ"ל

שהרגישו חולשות אלו אין להקל להם בזה.^[ט].

גדר מעוברת ומינקת

ח. מעוברת לענין זה היינו אפילו בג' חדשים ראשונים לעיבורה. ומינקת לענין זה דוקא כל זמן שמניקה, אבל פסקה מלהניק חוזרת להיות כשאר נשים, אפילו אם היא בתוך כ"ד חודש ללידתה.^[י]

חיוב הבדלה בחולה וכיו"ב שאינו מתענה

ט. מי שאינו מתענה בת"ב שחל ביום ראשון עפ"י הוראת חכם כגון חולה וכיו"ב, צריך להבדיל מקודם, ולא יבדיל על היין, אלא על חמר מדינה דהיינו כוס של מיצי פירות (אראנדוש-דזשאס') או על 'קאווע'^[יא].

הבדלה בנשים שאינן מתענות

י. אבל נשים שאינן מתענות עפ"י הוראת חכם כגון מעוברות וכיו"ב, אינן צריכות להבדיל קודם שיאכלו, וישמעו הבדלה במעליהן במוצאי ת"ב.^[יב]

הבדלה בקטנים שהגיעו לחינוך

יא. קטנים שהגיעו לחינוך, אע"פ שאינם מתענים, אינם צריכים להבדיל קודם שאוכלין רק ישמעו הבדלה במוצאי ת"ב. [ומ"מ גם אם רוצים להבדיל אינם מוציאים את הנשים ולא הנשים מוציאות אותם]^[יג].

כיבוס מקצת בגד שנתלכלך

יב. נתלכלך מקצת הבגד, יכול לאחר חצות היום להעביר מים על מקום הלכלוך בלי בורית, כדי להעביר הכתם.^[יד]

מי שנתארך אצלו היום עד מתי נוהג דיני תשעה באב

יג. הנוסע בת"ב ממקום למקום באופן שנתארך אצלו היום, כגון מא"י לחו"ל, יש עליו כל דיני ת"ב כפי המקום שנמצא שם כעת, אע"פ שבמקום שיצא משם כבר שקעה החמה^[טו].

אמירת ברכו אחר תפילת שחרית

יד. מה שנהגו בעיה"ק ירושלים ת"ו שאין פורסין על שמע אחר תפלת שחרית בת"ב, אלא אחר תפלת

ט. אע"כ דמדינת צריכות להתענות כמ"ש בשו"ע מ"מ בזמנינו שחן חולשות ואף לדברי הרופאים קשה עליהם להתענות יום שלם בלי אכילה ושתיה, יש להקל להן מטעם חולה, ומ"מ אין להקל רק אם הרגישו חולשות אלו, משום דענין חולי לענין זה לעני' נידון כמו לענין שבת דתלוי אלא נפל למשכב (עמק התשובה ח"א סימן קטט).

י. ואע"כ דלגבי וסתות קיי"ל דמעוברת קודם ג' חודשים הרי היא ככל הנשים ואינה מסולקת דמים אע"פ שידוע לה בביור ע"י בדיקות הרופאין וכיו"ב שהיא מעוברת [ונכמ"ש רבינו בחוקת טהרה (סי' קפט ודף שיה ס"ק לו)], וכמו"כ יש לה דין מינקת כל כ"ד חודש אע"פ שפסקה מלהניק, מ"מ והו לענין סילוק הדמים, אבל לענין תענית אולינן בתר מציאות העיבור והנקה, כיון שבו תלוי החולשה (עמק התשובה ח"א סימן קצט).

יא. עיין (תשובה סיראה ח"א סימן סה).

יב. משום דכל כמה צדידס להקל בהן, דיש דעות שנשים אינן חייבות בהבדלה כל עיקר בזמנן בדברי הפוסקים (אריה סימן רצו), ומה גם דדעת הרמב"ן (טור אריה סימן תקט) דאם חל ת"ב לא ראשון אין חיוב הבדלה, וי"ל עוד דגם אי נימא דאיכא חיוב הבדלה, מ"מ הוינן במוצאי ת"ב שאו הוא זמנו, משא"כ בעצם יום ת"ב עדיין לא חשיב זמנו אע"פ שחותר לאכול מחמץ איזה עיבה, ע"כ פשטה ההוראה עכ"פ לענין נשים שאינן מתענות דא"צ להבדיל מקודם (דבר הוראה - גליין דברי תורה דברים חותם תפ"כ גליין שנו).

יג. [גליין דברי תורה דברים חותם תפ"כ].

יד. כיון שלא נעשה אלא לשם הסרת הלכלוך גרידא, ובהעברת הכתם אין בו משום שמחה, ומ"מ לא יכבסנו רק במים בלבד בלא נתר ובורית אם יכול להסיר הלכלוך באופן זה, (עמק התשובה ח"א סימן קנח).

טו. והתענית הוקבע לאותו היום יורה היום כמה שיריה, וה"ה בכל שאר תעניות שקבענו חו"ל להתענות, דאפי' בסתם תענית קיי"ל (אריה סימן תקט סעיף א') דכל תענית שלא שקעה עליו החמה אינו תענית, וכ"ש תעניות שהוקבע ע"י חו"ל והוא מדברי קבלה כמ"ש (מכילת תטס) וכו' החמישי וגו', חובת היום תענית עליו עד שתשקע עליו החמה במקום שנמצא (עמק התשובה ח"א סימן ע').

הרהור בדברי תורה בערב תשעה באב

א. להרהר בדברי תורה בערב ת"ב אחר חצות, נראה דיש להתיר-^[כ].

לימוד תורה בערב ת"ב שחל בשבת לבחורי הישיבות

ב. בערב ת"ב שחל בשבת, יכולין בחורי הישיבות לסמוך להקל וללמוד כרגיל סדר לימודם של שאר ימות השנה.^[כז]

לקיחת תרופות המסייעים להקל על הצום בשבת

ג. מותר ליקח מיני תרופות בערב התענית כדי שלא ירגיש כ"כ בעינוי הצום למחר-^[כ]. וגם בשבת ערב ת"ב מותר ליקח מיני תרופות אלו, ואין בזה משום הכנה משבת לחול-^[כ].

זמן חליצת המנעלים והחלפת הבגדים בשבת ערב תשעה באב

ד. המנהג הנכון הוא שכל אחד ילך לביתו קודם הגיע זמן מוצאי שבת, ובהגיע זמן מוצאי שבת יאמר 'ברוך המבדיל בין קודש לחול', ויחליף מלבושיו ויחלוץ מנעליו, ואז ילך לבית הכנסת.^[כ]

נעילת 'שטעק-שיך' של עור

ה. איסור נעילת הסנדל בת"ב אינו דוקא במנעלים שהן מהודקין על רגליו, אלא גם באופן שאינן מהודקין על רגליו ממש כמו 'שטעק-שיך', הרי הם בכלל איסור נעילת הסנדל אם הן של עור.^[כ]

שיעור נטילת ידיים שחרית בתשעה באב

ו. מי שמקפיד כל ימות השנה ליטול ידיו שחרית עד פרק הזרוע ולא רק עד סוף קשרי אצבעותיו, יכול לנהוג כן גם בת"ב וליטול ידיו עד פרק הזרוע כמנהגו בשאר ימות השנה^[כ], ומ"מ יזהר שלא ישפשף ידיו זה בזה.^[כ]

מעוברות ומיניקות לענין התענית

ז. מעוברות ומיניקות צריכות להתענות בת"ב כנפסק בשו"ע (סימן תקנד סעיף ה'), ומי"מ בזמנינו שירדה חולשה לעולם יש להקל להם בענין התענית אם מרגישות חלישות הלב או כובד הראש, אבל קודם

א. כיון דגם בת"ב עצמו יש מצדדין להתיר לימוד ע"י הרהור, וגם לא שייך טעמא דע"י הלימוד ישאר אצלו טעם התורה, כמ"ש חת"ס, דאם אינו גורם בפיו ל"ש טעם זה (עמק התשובה ח"א סימן קנח).

ב. [גליין דברי תורה דברים חותם תפ"כ].

ג. דאם שרי לאכול ולשתות קודם התענית, כ"ש דמותר ליקח מיני תרופות (עמק התשובה ח"א סימן ר').

ד. כיון שבצאת השבת כבר אחר הבליעה, והכנה אינו אלא להכין דבר לעשות בו מעשה אחר השבת. למה זה דומה, להידוע בשבת שבליילה יהיה קיד גדול בחוץ, שאם מכין בגד כדי ללבוש בלילה אסור, אבל ללבוש בשבת מותר, כיון שבצאת השבת כבר לכוש בו (תשובה סיראה ח"ב העמוד בשבלי העריכה).

ה. (עמק התשובה ח"א סימן צ').

ו. (עמק התשובה ח"א סימן צב סק"ד).

ז. אף הדושה"ע (סימן תקנז סעיף י') כתב דלא יטול אלא עד סוף קשרי אצבעותיו, היינו משום דנפק עיקר כדעת הפוסקים ודס"ל דהוה שיעור הנטילה מדינא, אבל לדידן דחוששין לחומרא כדעת הפוסקים דשיעור נט"י של שחרית מדינא הוא כמו שיעור נט"י לסעודה שהוא עד פרק הזרוע, א"כ גם בת"ב נוטל עד פרק הזרוע. דמה שעושה כן הוא רק מחמת ספק דאפשר הדין עם הפוסקים דהוה שיעור נטילה מדינא, וא"כ לא מיקרי רחיצה של תענוג, וגם לא שייך ליומר דיש להחמיר בזה מצד דהוי ספיאק דאיסורא מחמת איסור רחיצה, משום דאדרכא נט"י שחרית אית ביה גם משום סכנה וחמירה סכנתא מאיסורא וספק סכנה לחומרא (פתי"ש ירי' סי' קטו סק"ג), ועכ"פ במי שמקפיד תמיד בכל ימות השנה ליטול עד הפרק גם בת"ב יעשה כן ויש לו מקום בשופי על מי לסמוך (עמק התשובה ח"א סימן צד), וראיתי גדולי ישראל שנהגו כן (תשובה סיראה ח"א סי' ק"ף).

ח. (תשובה סיראה ח"א סי' ק"ף).

